

Erobringen af Algeriet

Marc Ferro er historiker og forskningsleder ved EHESS i Paris. Han er redaktør af Kolonialismens sorte bog (Høst & Søn, 2005), hvorfra følgende artikel er et uddrag.

Ved at tage afstand fra slavehandelen og sørøveriet indskrev erobringen af Algeriet sig i en form for kolonialisme, der så at sige foregreb dens "civiliserende kald". Da Napoleon Bonaparte omkring 1802 planlagde et første felttog mod de nordafrikanske Barbareskstater, mente han, at disse staters transaktioner kastede skam over den vestlige verden - og det til trods for, at han selv havde genindført slaveriet på Santo Domingo. Desuden havde man allerede inden Den Franske Revolution betragtet Det Osmanniske Rige som "en syg mand", og Napoleon mente nu, at det måtte være på tide at partere liget, dvs. erobre Egypten eller Algeriet. Sådan lå landet.

Oven på det mislykkede felttog til Egypten (1797-98) forekom det mest realistisk at besætte de algeriske havne - og frem for alt risikerede franskmændene ikke at støde på briterne undervejs. Situationen var den samme efter 1815. En tvist mellem deyen (den tyrkiske hersker) af Algier og hans jødiske kreditorer i Marseille blev således et påskud for en intervention, eftersom denne tvist udspillede sig i en på én gang mere kompleks og mere omfattende kontekst. Om deyen slog Charles 10.'s udsending i ansigtet med en fluesmækker eller ej, betyder mindre i forhold til den franske konges faste forsæt om at tilstræbe en udenrigspolitisk succes, der efter hans opfattelse var af afgørende betydning for regimets overlevelse.

Disse forskellige kendsgerninger var på ingen måde koordinerede. På den ene side havde de sørøvere, der drev kaperi, stort set ind-

Historie Netmagasinet
www.historie-nu.dk

Historie-nu.dk er et gratis historie magasin, der sætter nutiden i perspektiv og giver baggrunden.

stillet deres aktiviteter under Det Første Kejserdømme som følge af den britiske fastlandsspærring, men havde derpå genoptaget dem med fornyet kraft i 1815. På den anden side havde skiftende franske ledere i mindst et halvt århundrede manglet en sammenhængende plan for, hvordan en erobring af Nordafrika skulle finde sted. Ikke desto mindre havde krigsministeren, Bourmont - den marskal, der forrådte Napoleon i 1815 - truffet alle forberedelser til en eventuel landsætning af 37.000 mand fra 103 krigsskibe. Landsætningen fandt sted ved Sidi-Ferruch, hvorefter de franske tropper angreb Algier bagfra (1830). Deyen kapitulerede, og det tyrkiske styre sank i grus.

Den oprindelige plan havde været at besætte havnebyerne Algier, Oran og Bône (Annaba) og dernæst nå til forståelse med de indfødte ledere længere inde i landet, "som vi nødvendigvis må overlade resten af territoriet", som det hed i grev Molés instrukser til generalguvernør Damrémont. Det var i hvert fald, hvad generalerne Desmichels og Bugeaud forestillede sig, da erobringen løb af stablen. Desuden forhandlede fransk-mændene i øst med beyen af Constantine, Ahmed - der var af tyrkisk afstamning og foragtede araberne - og i vest med Abd Al-Qadir, som først indgik de såkaldte Desmichels-aftaler med Bugeaud og dernæst Tafna-aftalerne (1837). Disse dokumenter indstiftede en slags fransk protektorat over det "arabiske landområde", et udtryk, der skulle understrege afslutningen på det tyrkiske herredømme. Der opstod en misforståelse på grund af visse hemmelige klausuler og bevidste eller ubevidste oversættelsesfejl - i hvert fald stolede franskmændene blindt på, at Abd Al-Qadir ville underkaste sig det nye styre. Men Abd Al-Qadir, som Bugeaud forsynede med våben - ca. 1000 rifler - mente imidlertid, at franskmændene havde overladt ham hele landet, og kvitterede ved at gøre kort proces med alle, der satte sig op imod de indgåede aftaler. Men så besatte general Damrémont pludselig Constantine i den østlige del af landet.

Abd Al-Qadir erklærede hellig krig, og Bugeaud gik ind for ideen om en erobring af hele landet plus en tiltetgørelse af den arabiske stat. Bugeaud, der havde været en hårdnakket modstander af en total besættelse, da han ikke var guvernør, vendte på en tallerken, så snart han var blevet udnævnt til denne post.

Hans metode bestod i at erstatte de små, isolerede forposter, hvor tropperne led store tab som følge af overraskelsesangreb eller sygdom, med mobile korps, for, som han sagde, "det er vore soldaters ben, der vil skænke os dette land".

Hvad angår metodens etiske aspekter, leverede Victor Hugo underteksten: "Opgaven er dobbelt: At bibringe befolkningen kultur og kolonisere jorden [...] At bibringe befolkningen kultur? Ja, gerne, men hvilket slid vil det ikke blive [...] Det er ikke blot et spørgsmål om at forene to folk, men om at sammensmede to racer [...] ja, at knytte bånd mellem to forskellige århundreder; på vores side 1800-tallet, den frie presses og den blomstrende civilisations århundrede, på deres side hyrdesamfundets patriarkalske, homeriske og bibelske tidsalder. Der skal slås bro over en gabende afgrund [...] Ligner disse mennesker i det hele taget hinanden for Guds åsyn? [...] I dette jordeliv frastøder og udelukker de hinanden, og den ene jager den anden. Men kolonisere jorden, det kan vi da! [...] I så fald vil nogle nok sige, at man nødvendigvis må opføre sig lidt barbarisk blandt disse vilde [...] I Afrika hersker barbariet, jeg ved det [...] Vi skal ikke blot besejre, men knuse det. Vi er ikke kommet for at bemægtige os Afrika, men for at bringe Europa til Afrika."¹ Hugo, der på det tidspunkt endnu var royalist, fik sine kommentarer bekræftet af generalerne:

"Vi affyrer ikke mange riffelskud, men brænder alle teltlejrene, landsbyerne og hytterne; overalt er fjenden på flugt med sine kvæghjorde; vor hær kan melde om højst fem døde og fjorten sårede." I 1841 foretog den berømte Tocqueville i undersøgelsesøjemed en rundrejse i Algeriet, og han konkluderede: "Vi fører krig på en langt mere barbarisk måde end araberne selv [...] og lige nu har de civilisationen på deres side." Desuden skrev oberst de Montagnac i 1843: "Vi må tilintetgøre alt det, der ikke vil krybe for vore fødder som en hund." I 1845 røg general Pélissier hen ved tusind arabere til døde i en grotte ved Dahra.

Disse metoder ophidsede soldaterne, som Bugeaud underkastede en jernhård disciplin, men når slagene var vundet, lod han dem til gengæld plyndre og hæрге, som det passede dem. Han befandt sig altid iblandt dem, midt på slagmarken, hvilket var grunden til hans popularitet og det berømmelige omkvæd: "L'as-tu vu, la casquette, la casquette, l'as-tu vu, la casquette du père Bugeaud?" (Så du kasketten, kasketten, så du kasketten på hovedet af fader Bugeaud?).

Da Abd Al-Qadirs teltlejr blev løbet over ende, søgte han tilflugt i Marokko, hvor han kunne regne med sultanens opbakning, men sultanens tropper måtte snart strække våben i slaget ved Isly. Abd Al-Qadir var nu henvist til at føre krig på partisanniveau, og da hans hær trods en vis medgang i slaget ved Sidi-Brahim blev endegyldigt besejret, overgav han sig til Lamoricière i 1847. Erobringen var fuldbragt.

“Vi må nu se til, at vores styre bliver foretrukket frem for tyrkernes eller Abd Al-Qadirs,” erklærede Bugeaud. “Vi har altid ladet de indfødte forstå, at vi er mere retfærdige og bedre egnede til at styre landet. Nu må de lære vores velvilje og retskaffenhed at kende.”

Bugeauds sekretær, katolikken Veillot, beklagede sig over, at man ikke førte krig under et helligt banner, og at religionen ikke pålagde besættelsesmagten at udvise en mildhed, der i det lange løb ville være særdeles profitabel. Han skrev til sin minister: “Araberne har set, at vore fremgangsmåder er rå og brutale, og at vore love er præget af lemfældighed og slendrian [...] Kan det andet end forstærke deres had til os, når de ser, hvordan vi på vore felttog farer frem med bål og brand og mord, ja, ofte lader det gå ud over kvinder og børn, mens vi i de tilfælde, hvor vi pågriber en enlig snigmorder, på behørig vis stiller ham for en mild og retfærdig domstol, der gransker lovgivningen efter alle kunstens regler og efter en lang og møjsommelig sagsbehandling som oftest frifinder ham eller tildeler ham en mild straf [...] Det må befrygtes, at knap så samvittighedsfulde kolonister fremover vil hævne snigmord med snigmord.”

Indtil da havde Algeriet så at sige været hærens ejendom, eftersom næsten en tredjedel af det samlede mandskab befandt sig i landet. Algeriet havde genskabt den anseelse, som hæren havde sat over styr i kraft af sin tilknytning til revolutionen og kejserdømmet, for dengang var det ifølge Stendhal god tone at håne hæren og alle dens “overdekorerede, stupide og storskydende tølper”. Sejrene i Algeriet bragte til gengæld Afrika-hæren i vælten (ligesom kampene i Annam senere skulle pynte på flådens renommé). Men for at denne hærs bedrifter kunne lyse med så meget desto større kraft, måtte dens modstander fremstilles som en magtfuld skikkelse, og i den sammenhæng var Abd Al-Qadir gefundenes Fressen, for med støtte fra det religiøse og reformvenlige aristokrati havde dette sidste skud på en slægt af heksedoktorer allerede ført krig mod de statsdannelser, der samarbejdede med det tyrkiske regime og således legemliggjorde en slags arabisk eller algerisk patriotisme. Under sin krig mod de vantro udvidede han stort set ikke grænserne for sit oranske emirat, men berettigelsen af hans kamp blev anerkendt i hele det område, der hørte under byen Algier, ja, selv i Tunesien og Marokko, hvilket skabte grobund for modstanden mod fransk-mændene i hele Maghrebområdet. Abd Al-Qadirs kamp tog sigte på skabelsen af en uafhængig stat, en størrelse, der snarere hvilede på patriotisme end på mystik, og som ikke var udledt af Koranen. Aldrig så snart var denne værdifulde dialogpartner overvundet, før der blev slået en streg over alt det,

han havde stået for.

Til gengæld genbrugte franskmændene senere - under Napoleon 3. - Abd Al-Qadirs glørværdige fortid i et forsøg på at gøre ham til deres kampfælle i Syrien.

Hverken hæren eller magthaverne - i dette tilfælde Louis-Philippe - havde udkastet en veldefineret politik for det algeriske område. Hvad angik erobringens omfang, var der kun to valgmuligheder: enten en begrænset okkupation med *praesidios* efter spansk forbillede og domineret af handelsmæssige projekter på baggrund af et maritimt herredømme, i det mindste over den vestlige del af Middelhavet, eller en total okkupation, der ville genoplive Romerrigets "værker og dage" - en historisk henvisning, der gjorde det muligt at gå let hen over den aggression, islam kunne blive udsat for.

I Paris røg "kolonister" og "antikolonister" i totterne på hinanden. De sidstnævnte gik af med sejren, så snart general Clauzel vandt gehør for sin påstand om, at eksporten af kolonialvarer i løbet af ti år ville indbringe staten den nette sum af omkring 200 mio. franc. Der lød forgæves protester fra general Berthezène, der betegnede Clauzels påstand som en "orientalsk amnestuehistorie", der kun skulle tjene til at lulle franskmændene ind i falske illusioner. I øvrigt var Veuillots rapporter alt andet end opmuntrende, men hvem gad læse dem? "Denne by [Algier], som et lykkeligt folk tilsyneladende er i færd med at omforme til en fremtidens metropol, er blot et hospital og et fængsel, hvor sulten og sygdommen hersker. Halvdelen af de sunde og raske soldaters kammerater må forlade sig på sygepassernes omsorg, og købmændene er en grådig horde af skatteforpagtere, blodsugere og spekulanter, der for størstedelens vedkommende er eventyrere udgået af Europas bærm [..] Den indfødte befolkning ligger under for et sædeligt fordærv, der kun forstærker dens konstant voksende elendighed, og civilisationen har i den sammenhæng gjort større skade, end islamismen og barbariet har gjort i løbet af flere århundreder [..]" Hvad angik koloniseringen "eksisterer den strengt taget ikke. Hverken i Algier eller andetsteds sælges eller fortæres der nogen som helst frugter af jorden. Den europæiske befolkning lever af soldaterlønninger og blod, og frem for alt af hærens udskejelser. Lad hæren forsvinde, og alle dårligdomme vil gå samme vej."

Bugeaud havde fuldstændig ret, da han sagde: "Ingen kolonisering uden kultur, ingen kultur uden sikkerhed."

Man valgte altså den totale okkupation, og samtidig indførtes Bugeauds elskede system med bondesoldater (*ense et aratro*). Tilskyndet af den saint-simonistiske propaganda, hvis ordfører i algeriske anliggender var pater Enfantin, gik flere og flere ind for ideen om en rationel kolonisering via aktieselskaber af store godser suppleret med en række små, men indbyrdes forbundne landejendomme, der alle skulle stå under hærens beskyttelse.

Rapporter til Guizot²

[...] Hvad man skal gøre for at drage nytte af Algeriet, er et stort og meget omfattende spørgsmål. For indeværende må alt dog vige for den kendsgerning, at man ikke kan drage nytte af Algeriet uden at sætte sig i besiddelse af landet. For indeværende kan dette mål kun nås med militære midler [...] eftersom arabernes krigeriske natur er af en sådan beskaffenhed, at den kan tøjles, men ikke undertvinges helt. Derfor er det af største vigtighed, at ministeren giver guvernøren tilladelse til at gøre brug af de virkemidler, hvis anvendelse alle er enige om er højst påkrævet.

Samtidig med at guvernøren påtænker at føre krigen på den bedst mulige måde, har han i sinde at iværksætte en koloniseringsplan, der er mindst lige så velovervejet som hans militære initiativer, nemlig grundlæggelsen af befæstede agerbrugsbebyggelser, der i tilfælde af et angreb formår at holde stand, indtil hæren kan komme dem til undsætning. Disse landsbyer vil i realiteten være en slags bofaste og kristne stammesamfund, der lever af den jord, de har slået sig ned på for tid og evighed, og skulle der udbryde krig i Europa, vil de kunne forsvare Algeriet mod vore fjender eller sågar brødføde en mindre hær på stedet. Man må på forhånd opføre boligerne og dernæst fylde dem med tapre, arbejdsomme og troende mennesker, der må være i stand til at håndtere såvel en riffel som en plov, eftersom de skal forsvare en familie, en nation og en tro. [...] Det vil utvivlsomt blive svært at finde sådanne mennesker, men i Europa er der trods alt mange ulykkelige og forfulgte, som vil kunne bidrage til deres tal. [...] Ved Montalemberts mellemkomst vil man måske kunne knytte schweizere sammen med nogle gode polske familier, og man vil let kunne mobilisere baskere og alsacere, folk, som er rede til at emigrere og er klippefaste i troen, hvilket man for alt i verden må holde sig for øje, eftersom en religiøs livsindstilling vil være mere nødvendig og uomgængelig i Algeriet end noget andet sted.

Dertil kommer, at Mitidjasletten er ubeboet. Vore fejltrin snarere end krigen har bortjaget de stammer, der engang levede på denne slette, og af resterne af disse stammer, emigranter fra de større byer og kabylere, der er steget ned fra deres bjerge, er der i udkanten af sletten, ved Atlasbjergenes fod, opstået en vild og frygtløs stamme, de såkaldte hadjouter, der snarere er røvere end krigere og tænker mere på mulig vinding end på fædrelandet. De har sat sig fast på de mest uvejsomme steder, og ved at lægge sig i baghold i raviner og kratbevoksninger, ja, overalt, forhindrer de os i at færdes trygt i dette øde område. Indtil for nylig fik de underretninger om vores gøren og laden fra en lille flok ynkelige skabninger, der sluttede sig til os under foregivende af at underkaste sig. Vi tog imod dem og lod dem komme og gå, som det passede dem, og ved at følge deres anvisninger kunne hadjouterne foretage vellykkede plyndringstogter såvel om natten som ved højlys dag. Guvernøren gennede disse omstrejfer sammen og satte dem under bevogtning i Maison Carrée. På foranledning af et enigt forvaltningsråd udstedte han endvidere en forordning, der bemyndigede politiet til at gribe ind over for arabernes færden i og omkring Algier. Således blev alle bevæbnede lovovertrædere stillet for en krigsret og i visse tilfælde dømt til døden. Denne retstilstand ville man nu indføre overalt i de besatte områder, og den syntes da også at være uundværlig i forhold til araberne. Denne forordning ville skabe en vis sikkerhed; det troede alle i det mindste, og de glædede sig over den. Men i Paris vakte den furor. Man måtte altså revidere den og i en vis udstrækning falde tilbage på den gamle, proceduremæssige slendrian, hvis ineffektivitet er åbenlys for enhver - bortset fra dommerne, der er forankrede i de franske rutiner, som kun meget få ånder formår at lægge afstand til.

[...] Hvis en af Abd Al-Qadirs arabere gør sig skyldig i spionage, ja, blot forsøger at indsmugle oprørske proklamationer mod Algiers regering, bliver han stillet for en civil domstol, dømt og henrettet. Vore krigsdomstole, den højeste myndighed, som skal stadfæste dommene, har dog altid udvist alt for stor langmodighed, hvilket naturligvis har afværget andre farer. Ikke desto mindre må det befrygtes, at knap så samvittighedsfulde kolonister vil miste tålmodigheden og fremover hævne snigmord med snigmord.

De store indfødte stammers landområder skulle organiseres på samme måde, og i begge tilfælde skulle staten træde til som koordinator af større arbejdsprojekter. Ved at gøre kolonispørgsmålet til et centralt element i den kapitalistiske udvikling vandt disse saint-simonister general Lamoricière for

deres synspunkter. Men det var Napoleon 3., der senere skulle realisere deres ideer og koble dem sammen med et vist arabisk selvstyre - til kolonisternes store utilfredshed. Den efterfølgende sondring mellem civile territorier og arabiske eller militære områder var til en vis grad en udløber af denne konflikt mellem militærfolk og civilister, en konflikt, som de sidstnævnte gik sejrige ud af, da det 2. Kejserdømme sank i grus. I perioden 1833-48 var kolonisternes antal vokset fra 7.813 til 109.400, og det blev ved med at vokse.

I erobringens indledende fase legede de første kolonister og maurerne i Algier kispus med hinanden. Maurerne solgte franskmændene jord, som de sidstnævnte ikke selv havde nogen ejendomsret til, og samtidig overdrog koloniforvaltningen Blida til i tusindvis af kolonister, endnu inden byen og dens opland var blevet erobret. Alle disse landområder blev snart solgt på ny, idet staten på én gang søgte at foretage en vis form for matrikulering og konfiskere de oprørske stammers besiddelser. Mens det var uvist, om magten tilhørte borgerskabet eller militæret - en rivalisering, der dominerede den politiske scene - fremstod Napoleon 3., der var overbevist saint-simonist, men også talsmand for folkenes selvstændighed, som arabernes ven og beskytter mod koloniseringens voldelige aspekter. Dog vakte hans senatsbeslutning af 1863, der skulle sikre de indfødtes ejendom, så stor uvilje i koloniforvaltningen og blandt kolonisterne, at den aldrig blev ført ud i livet.

Eksemplet med Chélifdalen, som er blevet analyseret af både Émerit og Yacono,³ viser, hvordan eksproprieringerne ramte den indfødte befolkning i kølvandet på erobringen og blev det første symbol på koloniseringen.

Da franskmændene dukkede op, blev der dyrket hvede, byg og ris i Chélifdalen. Der var små, inddæmmede vådområder, spredte frugttræer og en beskedne hjemmeindustri. Kvægavlen var uorganiseret, og kun de store familier profiterede af handelen; forpagterne - de såkaldte *khammés* - fik lov at beholde en femtedel af høsten. I forbindelse med den franske erobring gjorde de undertvungne stammer kort proces med deres tyrkiske herrer, som havde været fritaget for ejendomsskat. Således frigjorde bei zoug zoug-stammen sig fra ouzagherne, folkene fra Dahra strømmede ud over lavlandet, og kabylerne fulgte deres eksempel på Mitidjasletten. Den franske stat bemægtigede sig agerjorden ved at beslaglægge de såkaldte *maghzen* (dvs. statslige) besiddelser og omdanne de kollektive landbrug til enkeltbrug. På denne måde stillede den 40.000 hektar til rådighed for de fremtidige ko-

lonister i Chélifdalen, men ved samme lejlighed lykkedes det visse velhavende muslimer at udvide deres jordbesiddelser. Den fri kolonisering tog derefter sin begyndelse på de jorder, som forvaltningen havde overladt til kolonisterne, og med Wargnierloven øgede man koloniseringstakten til det dobbelte ved at etablere arabiske landsbyer, som blev pålagt at levere arbejdskraft til kolonisternes landbrug. I Relizaneregionen gik 44 af disse landsbyer til grunde, en tredjedel af befolkningen døde under hungersnøden i 1867, og en del af de overlevende søgte ind til de barakbyer, der skød op i storbyernes opland. Forarmelsen af den indfødte befolkning fortsatte siden hen med uformindsket styrke. I 1907 rådede hver europæer i Chélifdalen i gennemsnit over 3,8 hektar, mens gennemsnittet for de indfødte var 1,14 hektar. I 1950 var tallene henholdsvis 3,8 og 0,46 hektar. Men både her og i andre civile territorier sondrede de franske lovtekster ikke mellem overdrev og uopdyrkede jorder eller mellem fælles- og kollektivbrug. I forbindelse med udvidelsen af skovområdet fordrev man således de lokale beboere, der kun rådede over begrænsede arealer. Fordrivelsens tempo afhang af de nye kolonisters evne til at inddrage de nye jorder i deres landbrug. Alle andre steder end i de militære zoner i syd ændrede det fornyede magtskifte mellem militært og civilt styre ikke synnerligt ved den eksproprieringsproces, som blev gennemført af et voksende antal kolonister, der i stadig højere grad ønskede at isolere muslimerne.

Efter 1870 muliggjorde programmet for et "fransk Algeriet" virkeliggørelsen af det protektoratsystem, som Napoleon 3. havde skitseret. Napoleon 3.'s fald, men i endnu højere grad Frankrigs nederlag i den fransk-tyske krig, udløste et masseoprør, der i sidste ende førte til, at lederen af det muslimske Rahmanyabroderskab, sheik Al-Haddad, erklærede hellig krig den 8. april 1871. Denne *jihad* faldt i tråd med den krigserklæring, som allerede var blevet fremsat af *bachagaen* Al-Muqrani, der havde 250 arabiske stammer bag sig. Over en tredjedel af den algeriske befolkning, fra Constantineregionen til Kabylien, deltog i dette oprør. Allerede i 1864 havde den franske general Patrice de Mac-Mahon udtalt, at "europæernes fremfærd over for araberne er brutal og uretfærdig [...] deres presse angriber dem gang på gang, hvilket kun puster til forbitrelsen og hadet", og i 1870 var den fungerende guvernør, general Durrieu, af den mening, at et større oprør var nært forestående. Det blev på en og samme tid en folkelig, religiøs og patriotisk krig, en regulær krig ledsaget af blodige attentater, som f.eks. i Palestro. Den endte med voldsomme

repressalier fra franskmændenes side: "Oprørerne skal berøves deres jorde, deres kvæg, ja, alt hvad de ejer og har. Vi kræver, at de fordrives og isoleres på dertil egnede områder." De blev frataget 54.000 hektar jord og tvunget til at betale en bod på i alt 64 mio. guldfranc, hvilket ifølge Charles-Robert Ageron svarede til 70 % af deres samlede kapital. I den forbindelse skrev general Lapasset, at "den afgrund, vi nu har skabt, en skønne dag vil blive fyldt op med lig".

Revoluten i 1871 satte punktum for de store, væbnede oprør, selv om det senere kom til enkelte opstande rundt om i landet. I 1848 havde de deputerede for Algeriet krævet, at deres land blev "forenet med Frankrig på samme måde som Korsika". "Assimilationen er en spore, og vi fordrer den ikke for de indfødte: For franskmænd skal den franske lov gælde, for udlændinge den internationale og for indfødte den militære." At der efter 1871 ankom mange immigranter fra Alsace og Lorraine, understregede kun kolonisternes faste forsæt om at øge deres antal, sikre den franske befolkningsgruppes dominans og "undertvingelsen, ja, jeg havde nær sagt trælbindingen af den indfødte befolkning" (admiral Gueydon). I moderlandet opstod myten om denne assimilation, som nogle mente at kunne bringe til anvendelse over for araberne.

I løbet af et halvt århundrede oplevede Algeriet en kolonisering, hvor reminiscenserne fra romertiden, den religiøse ildhu og forestillinger om ære og storhed - kort sagt en *ancien régime*-ideologi - spillede en stor rolle. Efter 1871 begyndte en ny periode, hvor koloniseringen fejrede triumfer, mens resignationen bredte sig blandt dens ofre. Præcis ligesom Den Franske Revolution i 1789 fjernede klasseskellene og omdannede samfundet til én stor masse af ligeberettigede borgere, reducerede koloniseringen de indfødte til hjælpeløse enkeltindivider ved at nedbryde det klassesystem, der havde været gældende forud for erobringen.

Abdallah Laroui har med rette påpeget, at det algeriske samfund fra nu af ikke skulle reformere sig selv for at gøre det muligt for udlændingene at udfolde deres driftighed - hvilket have været Abd Al-Qadirs hensigt - men for at få franskmændene til at indse, at en del af ansvaret måtte overdrages til de indfødte.

Men det indså de aldrig.

Når man gennemgår den samling af fotografier, som etnologen Thérèse Rivière tog i arabiske teltlejr i Constantineregionen i 1934, er det slående, at der ikke er det ringeste spor af fransk indflydelse - hverken i

dyrknings- eller ernæringsmæssig henseende eller hvad angår vævning, arbejde eller klædedragt. Denne enestående samling af fotografier, der adskiller sig så markant fra de folkloristiske glansbilleder, som datidens biograffilm formidlede, vidner om, at der er et gran af sandhed i det ord-sprog, der siger, at "Frankrig har haft lige så ringe indflydelse på disse land-områder som en blodmide på en kamelhale".

En lignende, om end knap så udtalt tendens gør sig gældende i den sydlige del af landet, "som islam skjuler for os" (Michel Leiris). Går man frem til 1954, vil man bemærke, at disse regioner - Aurès-bjergene, de sydlige områder, men også Kabylien, der allerede gjorde oprør i 1871 - var revoltens vigtigste arnesteder, med andre ord de områder, som var mest uberørte af koloniseringen, mest traditionelle og mindst forarmede, selv om de havde mistet en stor del af deres kvæg. Befolkningen i disse egne havde bevaret deres gåpåmod, mens en stor del af deres landsmænd i de nordlige områder blev tvunget til at tilpasse sig kolonistyrer. Fremstående muslimer tilbagekøbte jord af kolonisterne eller af forvaltningen, hvilket medførte, at 1 % af algerierne i 1930 kontrollerede over en femtedel af den jord, der tilhørte den oprindelige befolkning. Desuden blev en række småhandlende så ophidsede over koloniforvaltningens diskriminerende foranstaltninger, at de sluttede sig til nationalistiske organisationer som f.eks. Jeunes Algériens (Unge algiere). Endelig lod utallige algeriske bønder sig indrullere i den franske hær lokket af moderlandets løfte om, at deres ofre ville blive belønnet med et fransk statsborgerskab. Nogle opnåede rent faktisk fransk statsborgerskab, men det var et fåtal - ikke mindst takket være Clemenceau. For at få det fulde udbytte af dette statsborgerskab måtte man desuden afsværge sin muslimske tro. En anden restriktion bestod i, at Jonnar-loven af 1919, der gav arabere og europæere lige adgang til alle job, bortset fra de politiske nøglestillinger, ikke blev anvendt i praksis, ligesom bestemmelserne om, at muslimer kunne tildeles fransk statsborgerskab, og at de indfødte kunne sende deputerede til det franske parlament, forblev virkningsløse. I denne sammenhæng sakkede Algeriet bagud i forhold til Senegal.

Og det blev det ved med at gøre.

Den republikanske tradition ynder at henvise til Léon Blum og Maurice Violettes reformplaner fra 1936, der tog sigte på for første gang at give fransk statsborgerskab til en minoritetsgruppe bestående af 21.000 indfødte algeriere, der havde udmærket sig på det intellektuelle felt eller i kraft af de tjenester, de havde ydet den franske hær eller civil-

administration. Planerne vakte dog vrede blandt franskmænd i Algier og fik antisemitismen til at blusse op på ny. Ikke nok med at jøderne havde opnået fransk statsborgerskab ved Crémieuxdekretet af 1870, nu ville en jøde også gøre arabere til franske statsborgere. "Vi vil aldrig tillade, at selv den mindste landsby får en arabisk borgmester," sagde abbed Lambert, deputeret for Oran, til Charles-André Julien i 1936.

Tyve år senere sagde den franske automekaniker i Aïn el-Turck til mig, at "hvis så meget som én eneste araber bliver valgt ind i byrådet, henter jeg min gamle mauser fra 1. Verdenskrig". Der var ikke tale om et decideret had, for han delte sin linsere med sine "arbejdere", og på gården lidt uden for byen legede drengene med hinanden, uanset om de var arabere eller ej, og gik i hinandens aflagte tøj. Men på tre felter måtte der altså trækkes en grænse: kønsmæssigt, politisk og hierarkisk. "Jeg kunne ikke drømme om at ansætte en araber," betroede postmesteren mig. Nej, for i værste fald kunne europæere jo blive denne arabers underordnede.

Således havde racismen kronede dage på alle niveauer af det administrative og politiske liv. På det helt dagligdags plan sagde man du til en araber.⁴ Selv om man boede i samme hus, undgik man at møde hinanden, og dette forbud blev i lige så høj grad sanktioneret af araberne som af franskmændene.

Alt i alt lykkedes det kun meget få muslimer - visse lærere og sagførere - at hæve sig op på deres europæiske herrers niveau. Dette muslimske småborgerskab var dog irriteret og rasende over at blive holdt ude fra det offentlige liv og mindst lige så skuffet over centralregeringens manglende evne til at gennemtrumfe demokratiske fornyelser. Grænserne blev trukket stadig skarpere op, og de sociale skel voksede - for alle andre end det muslimske småborgerskab, der netop kom til at støbe kuglerne til den nationalistiske bevægelse.

Efter de voldsomme begivenheder i Sétif i 1945 og signalforvirringen i den kommunistiske lejr⁵ var en venstreorienteret magtovertagelse det eneste håb for dem, der stadigvæk nærrede tiltro til Frankrig. Men valgsvindelen fejrede hidtil usete triumfer ved de afstemninger "à la Naegelen", der i 1947 skulle danne grundlag for en ny algerisk forfatning: De blev ledsaget af provokationer, ydmygelser og vold.

Fra nu af måtte nationalisterne søge helt andre løsninger på deres problemer.

"Medmenneskeligheden" i koloniseringens tjeneste

I et foredrag i forbindelse med konferencen om kolonialisme ved University of Newcastle (april 2002) analyserede Bertrand Taithe fra University of Manchester de franske myndigheders reaktioner på de katastrofer, som Algeriet måtte lægge ryg til: tørken i 1866, jordskælvet i 1867 og den hungersnød og de bølger af sygdomme, der fulgte i deres kølvand. Alene i Constantinerregionen døde mellem 130.000 og 450.000 ud af en befolkning på omkring 1,4 mio. (1861).

I denne periode var bemeldte region underlagt et militært snarere end et borgerligt styre, og der var almindelig enighed om, at lokalbefolkningen gik sin undergang i møde - for var dens manglende modstandsdygtighed over for epidemierne måske ikke et vidnesbyrd om, hvor ukultiveret og tilbagestående den var? En satirisk artikel i *Le Figaro* 18. maj 1868 lagde ud med at beskrive, hvordan fem kolonister var blevet ofre for de indfødtes kannibalisme. I virkeligheden var der tale om en sætterfejl, for de indfødte havde "blot" dræbt kolonisterne, der altså var blevet slået ihjel (manqués), ikke spist (mangés). Ikke desto mindre gav episoden frit løb for et væld af skrivelser om de indfødtes voldelige tendenser og de mange drab og vendettaer, der umuliggjorde den "assimilation af de vilde", som var et af kernepunkterne i Napoleon 3.'s politik.

Mens katastroferne rasede, rådede militæret ikke over tilstrækkelige ressourcer til at redde de lokale befolkninger, der måtte tage til takke med den muslimske velgørenhed, som heller ikke rakte i det lange løb.

For at dæmme op for elendigheden, for at redde landet, måtte kolonisterne tage sagen i egen hånd, erobre landet tilbage og sætte en stopper for det militære styre - som det blev påpeget fra liberalt hold af f.eks. Prévost-Paradol, Émile Ollivier og andre. Det var nødvendigt at "forfranske" procedurerne, ja, kristne landet.

I medmenneskelighedens navn flyttede man indfødte befolkningsgrupper til opsamlingslejre og gav dermed stødet til proletariseringen af urbefolkningen.

Myten om en dorsk og amoralsk befolkning - symboliseret ved tyrkiske bade og alskens udskejelser - blev afløst af myten om et uciviliseret og dermed "afrikaniseret" og tomt landområde, som kun kunne reddes via en besættelse, en altomfattende besættelse, vel at mærke.

NOTER

¹ *Reliquat*, 1847.

² Louis Veillot: *Les Français en Algérie*. "Rapports à Guizot", appendiks 1845, citeret i *La France colonisatrice*, "Les reporters de l'histoire", nr. 3, Paris, Liana Levi, 1983, s. 38-40 og 44-46.

³ Marcel Émerit: *Les Saint-Simoniens en Algérie*, 1941, og Xavier Yacono: *La Colonisation des plaines du Chélif*, Algier, 1955.

⁴ For andre udtryk for den kolonialistiske racisme, se indledningen og Catherine Coquery-Vidrovitchs bidrag "Postulatet om den hvide overlegenhed og den sorte underlegenhed".